

כיצד תראה המדינה בשנת 2000?

● עמיהוד ישראלי

סות, התארכות מועדי הפנאי והתפתחות בעיות הכרוכות בניצולם. בהיקשרים אלה ירחבו אתרי נופש וקייט פנים-ארציים ויתיעלו אתרים הקיימים בחופי האגמים והימים. התמונה הכללית המסתמנת מלמדת על תוספת ניכרת-פיתוח רב-מיגוריים, עיבויים וציפופם סביב המעגלים המטרופוליטניים והעירוניים הקיימים, תוך זחילה רצופה ומסיבית.

ירושלים תיחסם אולי במעגלי גבול-ר תיה המדיניים, האתנוגרפיים והאקלימיים. הקונסטלציה הפוליטית בעתיד תכריע אם תפרוץ העיר כמטרופוליטן-הררי למן בית-לחם ואפרת בדרום ועד לראמאללה ובית-אל בצפון ועלולה אדומים במזרח, או שמא תיחסם עקב המיגבלות הפוליטיות.

מעגליה האורבניים של חיפה יתרחבו הן בעמקים והן ברצועות שיינגסו מהכ-רמל. עתיד התפתחותה מותנה בזיקותיה הכלכליות ובשירותיה לגליל. הגליל והנגב יישמשו כשתי עתודות הפיתוח המרחביות של המדינה בשנות אלפיים, למרות הקשיים הטופוגרפיים והאקלימיים וכן הבעיות האתניות (בג-ליל) והצבאיות (בנגב). בסופו של דבר, סולם העדיפויות של נושאי הפיתוח יות-נה במצבה הבטחוני והמדיני של ישראל ובמשאבי ההון, הידע וכוח-האדם שיעמדו לרשותה. האכוונה האופרטיבית תהיה עניין לשיקוליה של המשלה ולמיכלול הנתונים, האילוצים וההעדפות שיוכתבו לה.

תמונת המצב המתוחזת ע"י אפרת איננה מזהירה. היא רבת-אנפין, מור-כבת ומתנית במשתנים רבים שקשה לאומדם. אם הנחת היסוד הטריטוריא-לית תסתבר כמציאותית, תנופת ההתיישבות תיבלם משיקולים מדיניים ואחרים, עתודות הפיתוח המרחביות תצטמקנה, מתחיים הבטחוניים ואי-הוודאות המדינית והצבאית יימשכו, או אז צפויה ישראל בעתיד הקרוב להכב-דה גוברת והולכת בתחומי איכות-החיים, על כל מרכיביה, להתקצנות המערכות-האורבניות, על כל מיפגעייהן, ולהפיכתה של המדינה למעין הונג-קונג מרח-תיכונית, קרי-ל'מגלופוליס" - חופי עירוניים, חוס אווירה, נעדר עורף גיאוגרפי, רצוף סיכונים בטחוניים ותו-סס ממתחים פנים-חברתיים, כשקצב ציפוף האוכלוסין העירוניים ידביק את תיכנון הפיזור הדמוגרפי ויכריעו.

הקריאה המעמיקה בספר זה הינה כמעט בחזקת צו לאומי לכל ישראלים בר-דעת, כשם שהיא מציבה אתגר ממדרגה ראשונה לחוקרים נוספים, למתכננים ולפוליטיקאים, שיקומו וינסו להפריך או לחזק את קביעותיו של פרופ' אפרת, ומכל מקום, שייסיקו מסק-נות. למותר להוסיף כי הזמן דחוק ויפה שנה אחת קודם, ובלבד - שדברי החכ-מים ייאמרו בנחת, ביישוב-הדעת באיזון ובשיקול.

פרופ' אלישע אפרת: ישראל לקראת שנת 2000, היבטים מרחביים של תיכנון ופיתוח. "אחיאסף" ת"א, 1978. 227 עמ' (כולל ביבליוגרפיה ומפתחות).

ישראל כחלק מהמרחב משולב בהן כבכלים-שלובים, מה גם שהמרחב עומד זה מכבר בסמך מעורבותן של מעצמות-העל ומעצמות העבר, בעוד שכללי המשחק הרציונאלי אינם מכת-בים במדויק את צביון צעדיהן ואופי פעולותיהן של מדינות ערב, בנושא הסכסוך הישראלי-ערבי.

חרף כל המיגבלות החמורות הללו, ואולי בעטיין, יוצא אפרת מנקודת מבט פסימית הקובעת כי מדינת ישראל לא תחלוש על השטחים המוחזקים כיום (ויש לציין, כי הספר נכתב זמן רב לפני ועידת "קמפ-דייוויד"). "בתיקוני גבול ובתוספת אזורים מסויימים" - סבור החוקר - "ייתכסם שטח המדינה ב-25-30 אלף קמ"ר לערך" ועל מרחב מצומצם זה תאלץ המדינה להמציא פתרונות לבעיות דמוגרפיות של עלייה וקליטה, לביקוש לרמת-מחיה ואיכות-חיים גבוהות יותר עבור אוכלוסייה כול-לת בת 6 מיליון נפש בשנת 2000. הפרופיל העירוני המובהק של ישראל יחמיר, ערים חדשות כמעט ולא יתב-נה, להוציא אחת או שתיים בנגב ובקר-רבת ירושלים. היא צורך בריכוז משא-בים ענקיים ובהשקעתם בהיערכות אירגונית כלכלית מחודשת של המער-כים העירוניים הקיימים, תוך הרחבת השירותים הבסיסיים ושיפור עורקי התחבורה והמחיה. מאמץ העיור יתבטא בעתיד בתוכני אגדי-הערים הגדולות ובשוליהן. תהליכי העיור יוסיפו לפקוד ביתר עומס, ולחץ מושבות ותיקות וישובים כפריים, בעיית הגישות, התחבורה והמוליכות של השירותים השונים והמגוונים תחריף ותחמיר, והמדינה תידרש לפתרונות רדיקאליים, הן מבחינות טכנולוגיות והן מבחינות קונוונציונליות. במיגזרים הכפריים המצטמקים יתברו התיפקודים התעשייתיים והמתוחכמים ואיכות החקלאות תפרוץ שיאם חדשים נוכח ההצטמקות הצפויה במרחב והתרבות הצרכנים, בנוסף למאמצי הציוד להערכת המחבר, יכריע מגמות הגידול הדמוגרפי האורבני את מגמות פיזור האוכלוסין ואף ידביק אותן. צביונה של רצועת-החוף ישתנה לחלוטין תוך הווצרות "מגלופוליס" ישראלית רצוף מחדרה ועד לאשקלון, כשאזור הליבה יתמיד במרחב המטרופוליטני של תל-אביב רבה עם 2 מיליון נפש. יתרונ הקרקע החקלאית ברצועת החוף יעמדו בפני סכנת-כלייה. איכות-החיים במוב-נה הכולל לא תשתפר, למרות המאמצים והמשאבים, ונהפוך הוא. לאורח החיים בעתיד, ברמת מינוע גבוהה מאוד ובמערכות תיקשורתיות מתוחכמות, תיוודע השפעה מהמתמ מבחינה חבר-תית וכלכלית. תיווצרנה בעיות חדשות ומורכבות שפתרוןן יקשה עשרת מונים על הממשל. עורקי התחבורה ירחבו ונפחיתנועתם יעלו, אולם הציירים המטרופוליטניים יתפקדו נוכח העומ-סים. פותחו מערכות תובלה תחתיות ועיליות קצרות תוואי, במקביל לתובלה אווירית ולמטוסים.

חתך התעסוקה של אוכלוסיית ישראל ימשיך להשתנות וההטייה לעבר מיגור-השירותים תהיה אבולוציונית אך משמעותית, תוך עלייה בשיעורי ההכנ-

העתיקות (פוטורולוגיה בלעז) חדלה זה כבר להיות נחלתם המאגית של אר-בות וידעונים, או נביאים. להבדיל מהאסטרוולוגיה, שהיתה בבחינת מצוות כוכבים ומזלות מלומדה כפיכול, הרי שהעתיקות, החיזוי והתיקורט על בסיס מדעי - הפכו לנחלת רבים ברוב תחומי המדע והטכנולוגיה. ההתפתחות בענפי הסטטיסטיקה והטכניקות הרבות שפות-חו לשם חיוץ תופעות טבע ומיפעלי אנוש הן פה מגוונות ומורכבות - עד כי יש סיפק בידינו לבנות מודלים ותבניות אלטרנטיביות של תחזיות לטווחים בינוניים (עד 5 שנים) וארוכים (עד 20 שנה) ברמת סבירות ניכרת. טווח התח-זית מותנה במספר המישתנים והמרכי-בים הנלקחים בחשבון ובאמינותם. ביסודם של הדברים, אין התחזיות למיניהן אלא בבחינת התווית מגמות התפתחות, המתגבשות והמעוצבות על רקע הדינאמיקה של האירועים בהווה ובעבר הקרוב, תוך הצגת מידגמים אלטרנטיביים בנסיבות האפשריות ובהשראת התיכנון והיעדים הלאומיים. ייתכן והקסם והמיסתורין, שאפפו בעבר את מסות החזון ומשאי הנבואות, פגו מהעולם. שכן מלאכת התחזית - הסטטיסטית בהווה אינה כרוכה בידע-נות אלא בידע. והביצוע, כשלעצמו, משולל לחלוטין אווירה מיסטית אפופת-רוזין, שכן בעיקרו של תהליך זהו מלאכה "אפורה", שעניינה כינוס מישתנים וקביוצם, ניתוח תהליכים ומידגומם, עריכת תבניות-תסריט והכל-לתן, הצגת אלטרנטיבות מועדפות והכרעה ביניהן. אמת, יש צורך בהשר-אה ובמעוף כדי לנפות את התבן מן הבר ולדחוק פרטים לקרן זוית. יש בה, בעתיקות המדעית, יותר מקורטוב של בינה, אותה מיומנות המאפשרת איבחון חד בין עיקר לבין טפל.

ספרו של פרופ' אפרת נענה לאתגר מלהיב זה ומנסה להתמודד עמו בהצלחה ניכרת, בשפה קולחת ומובנת לכל, בסג-נון בהיר וחתף ממליצות, וללא סרחה-עודף כדמות הערות שוליים ומגנון-עזר המכביד על הקריאה הרהוטה. יש לו, למחבר, הכלים והכישורים להתמודד עם הנושא, לא רק מתוקף נסיונו הממ-רשך שך בתיכנון במשרד-הפנים, אלא גם מכוח שילוב מקיף של שליטה בענפי מדע ובמחקר עיוני כשיצירי רוחו האחרונים היו המחקרים - "יהודה ושומרון, קווים לתיכנון פסי-אזורי" (1971) ו"ערים ועיור בישראל" (1976).

הספר שלפנינו מתמקד בהיבטים המרחביים של התיכנון והפיתוח בי-ש-ראל, סוקר את "היש" הקיים, ומתווה את נתיבי התיכנון לעתיד, תוך הסתייעות בניתוח מגמות ובהגדרת יע-דים למען האמת, אין המחבר מציג תמונה מושלמת וחדת-מיתארים לשנת 2000, אלא הוא משרטט אירורים כלליים לקראת שנת אלפיים, וכך, אמנם, מוכתר גם שם ספרו.

הפרקים בחלק הראשון שבספר נוגע-ים בכל המיגוון הרחב של תשתית תי-נון בישראל: פיזור האוכלוסיה, מערך הע-רים, המים כמקור פיתוח, החקלאות, המזון והתעשייה, האנרגיה, רשתות התיקשורת והתובלה ואספייית התי-רות. בחלק השני של אסופת-מחקר זו נוקט אפרת בגישה סיסטמיתית - נוש-אית ו"תוקף" ישירות את המוקדים ומרחבים הגיאוגרפיים: ירושלים, האיזור המטרופוליטני של ת"א, חיפה רבתי, איפיון רצועת החוף ועתידה, ייה-וד הגליל, והנגב כעתודת-פיתוח. בסי-פא - מוקצה, עוד פרק מאלף ליהודה, שומרון ורצועת עזה ולפיתוחם האזורי לעתיד; הפרק המסכם והסופי דן בפני המדינה לקראת המאה ה-21. נושאי - המישנה המרתקים שבפרק זה נחלקים לארבעה במספר: ניתוח עדיפויות הפי-תוח בישראל, תיאור כשלוננו החלקי של הפיתוח הפיסי בעבר, ודיון ביעדיה של מדינת ישראל לקראת הבאות.

האילוצים והנעלמים הפוליטיים מביאים את המחבר לנקיטת לשון זהירה, שכן היעדים הכלליים של המדי-נה מותנים וצמודים להם. זוהי גם מצוות עתיזנים מלומדה והכרח בלי-גונה של כל מדען, שאין בידו אינדקטורים פוליטיים מחייבים. התפוכות באזורנו הן כה תכופות ובלתי-נחזות וגורלה של